

Ayşe DURĞAN DBEYS¹
Sait ENGİNDENİZ²

¹ Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 35100,
Bornova-İzmir,
e-posta: ayse.durgan.dbeys@ege.edu.tr
² Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi
Bölümü, 35100, Bornova-İzmir,
e-posta: sait.engindeniz@ege.edu.tr

Tarımsal Üretimde Şirketleşme Üzerine Üretici Görüş ve Tutumları: İzmir Örneği*

Thoughts and attitudes of farmers on the corporate
organization in agricultural production: The case of Izmir
province

* Bu çalışma, E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü tarafından 22.06.2009 tarihinde kabul edilen "İzmir ve Antalya İlleri Örneği İle Tarımsal Üretimde Şirketleşme Koşul ve Olanakları Üzerine Bir Araştırma" konulu doktora tezinin bazı sonuçlarını içermektedir.

Alınış (Received): 11.05.2011 Kabul tarihi (Accepted): 01.06.2011

Anahtar Sözcükler:

Şirket, şirket tarımı, tarımda şirketleşme,
tarımda örgütlenme, tutum analizi

Key Words:

Company, company farming, incorporation
in agriculture, cooperation in agriculture,
attitude analysis

ÖZET

Tarım sektöründe örgütlenme sorunları yıllardır tartışılan konulardan biridir. Bir yandan bu tartışmalar devam ederken, diğer yandan da alternatif örgütlenme model arayışları sürmektedir. Şirketleşme tarımda alternatif örgütlenme modellerinden biridir ve son yıllarda tarımsal üretim şirketlerinin sayıları hızla artmıştır. Bu çalışmada İzmir'deki üreticilerin şirketleşme konusundaki görüş ve tutumları saptanmıştır. Bu amaçla Torbalı ve Menemen ilçelerinden seçilen 60 üreticiden anket yöntemiyle veriler derlenmiştir. Verilerin analizinde arazi genişliğine göre üreticiler üç gruba ayrılmış ve öncelikle üreticilerin sosyo-ekonomik özellikleri incelenmiştir. Daha sonra üreticilerin örgütlenme ve şirketleşme konusundaki görüş ve tutumları değerlendirilmiştir. Ayrıca üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurmayı veya ortak olmayı düşünmesini etkileyen faktörler saptanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, üreticilerin %85'i tarımda alternatif örgütlenme modellerine gerek olduğuna inanmaktadır. Üreticilerin %76.67'si tarımsal üretim şirketi kurabileceğini, %63.33'ü ise tarımsal üretim şirketlerine arazilerini vererek ortak olabileceğini belirtmiştir.

ABSTRACT

Organizational problems in the agricultural sector are one of the topics that are discussed for years. On the one hand the debate continues on the other hand, seek of alternative organizational models. The incorporation is one of the alternative organization models in agriculture and the number of companies in agricultural production has increased rapidly in recent years. In this study, farmers' thoughts and attitudes on the incorporation are investigated in Izmir province. For his purpose, the data was collected by conducting survey to 60 farmers selected from Torbalı and Menemen districts. In the process of the analysis of the data, the farmers have been divided into three groups according to the width of the land. Besides, the socio-economic characteristics of them primarily investigated. Then, the farmers' thoughts and attitudes on association and the incorporation are evaluated. In addition, the factors affecting farmers to establish agricultural production company and consider being a partner have been determined. According to the results of the survey, 85% of the farmers believe that alternative organization models are needed in agriculture. 76.67% of the farmers stated that they could run an agricultural production company and 63.33% of the farmers stated that they could be a partner to an agricultural production company by giving their land.

GİRİŞ

Tarım sektöründe karşılaşılan sorunların çözümlenebilmesi için öncelikle üreticilerin iyi bir şekilde örgütlenmesi gerekmektedir. Üreticilerin ekonomik örgütleri, başta tarım kooperatifleri olmak üzere ekonomik faaliyette bulunan birlik, vakıf, şirket vb. Örgütlerdir (İnan ve ark., 2000). Türkiye’de özellikle kooperatif ve birlik şeklinde örgütlenme yollarına başvurulmuş, ancak çeşitli nedenlerden dolayı yeterince ve istenilen düzeyde başarılı olunamamıştır (Çıkin ve ark., 1997, Gökçe, 2008). Diğer taraftan, Türkiye’de son yıllarda sayıları giderek artan tarımsal üretim şirketlerinin gelişmekte olduğu görülmektedir. Tarımsal sanayi ile uğraşan büyük şirketler artık sadece satın alma, işleme ve satma ile değil, aynı zamanda üretimi kendileri yapma eğilimine de girmişlerdir. Bunun yanında, tarımsal üretime doğrudan şirket kurarak başlayanlar veya işletmelerini birleştirip şirket kuranlar da gözlenmektedir. Genellikle çok büyük arazi gerektirmeyen besicilik, tavukçuluk, fidancılık, fide yetiştiriciliği, çiçekçilik, sera sebzeçiliği gibi faaliyet alanlarında şirket örgütlenmesine sık rastlanmaktadır.

Türkiye’de örgütlenme üzerine yapılan bir çok araştırmada şirketler ekonomik örgütler içerisinde sayılmış, fakat konuyla ilgili detaylı analiz yapılmamıştır (Çıkin, 1997; İnan ve ark., 2000). Yapılan bazı çalışmalarda şirketleşme ile ilgili öneriler getirilmiş ve tarımsal üretimde şirketleşmenin getireceği faydalardan bahsedilmiştir (Anonim, 1998; Soydemir, 2000; Anonim, 2001; Sayın, 2001; Ekizoğlu, 2001; Soydemir, 2004; Gökçe, 2004a; 2004b, Akbaş, 2007; Gökçe, 2008; Anonim, 2008). Bunun yanında, tarımda şirketleşmeye karşı görüşler içeren bazı çalışmalar da bulunmaktadır (Başkaya, 2004; Oral, 2004). Diğer ülkelerdeki durum incelendiğinde ise, özellikle ABD, Japonya, Rusya, Slovakya ve Ukrayna gibi bazı ülkelerde bu yönde çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Dahl, 1991; Kohler ve Selock, 1992; Welsh, 1998; Kikuchi ve Cui, 1999; Sedik ve ark., 1999; Ikerd, 2001; Welsh ve ark., 2001; Welsh ve Lyson, 2001; Paul ve ark., 2004; Buday, 2004; Uzun, 2005; Latruffe ve Davidova, 2006; Pugachov ve Pugachov, 2007; Shagaida, 2007; Anonim, 2007; Hockman ve ark., 2007).

Türkiye’de bugüne kadar tarımsal üretim şirketleri üzerine bir araştırma yapılmadığı gibi, üreticilerin şirketleşmeye yönelik eğilimleri de saptanamamıştır. Bunun ise en önemli nedenleri; tarımsal üretim şirketlerine özgü bir tanımlamanın henüz yapılmamış olması, veri tabanlarında ayrı bir başlık olarak yer almaması, dolayısıyla haklarında istatistiksel verilere kolayca ulaşılamaması ve bu şirketlere tarımsal sanayi

şirketleri olarak bakılmasıdır. Oysa tarımda yapısal sorunların çözülmesi ve girişimciliğin geliştirilmesi ile tarım arazilerinde bütünleşmenin sağlanması açısından şirketler önemli katkılar sağlayabilecektir (Soydemir, 2000; Ekizoğlu, 2001). Bu açıdan bakıldığında tarımda şirketleşmenin önemli aktörlerinden birinin de üreticiler olacağı görülmektedir. Bu nedenle üreticilerin şirketleşme konusundaki bilgi düzeylerinin ve görüşlerinin ortaya konulmasına yönelik yapılacak araştırmalar sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek açısından önemli ipuçları sağlayacaktır.

Bu araştırmanın temel amacı, İzmir’de üreticilerin tarımsal üretimde şirketleşme üzerine görüş ve tutumlarını ortaya koymaktır. Bu amaçla, öncelikle üreticilerin sosyo-ekonomik özellikleri incelenmiş, daha sonra örgüt, örgütlenme ve tarımsal üretimde şirketleşme üzerine görüş ve tutumları değerlendirilmiştir. Ayrıca üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurmayı veya ortak olmayı düşünmesini etkileyen faktörler de belirlenmiştir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Araştırmanın ana materyalini İzmir’in Menemen ve Torbalı ilçelerindeki üreticilerden anket yöntemiyle toplanan veriler oluşturmaktadır. Bununla birlikte, konuyla ilgili kuruluşlardan derlenen verilerden ve daha önce yapılan çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Yöntem

Verilerin Toplanması Aşamasında Uygulanan Yöntemler

Araştırmada, il merkezine yakın olmaları, bu bölgelerde ticari faaliyetlerin fazla olması ve tarımsal üretim şirketlerinden örneklerin bulunması nedeniyle Menemen ve Torbalı ilçeleri kapsama alınmıştır. Daha sonra, merkeze yakınlık, üretici başına düşen arazi miktarı, eğitim düzeyi ve ticari faaliyet oranı açısından bu ilçeleri temsil edebilecek üçer köy araştırmaya dahil edilmiştir. Bu yaklaşımla, Menemen’in Kesikköy, Yanıkköy ve Haykıran köyleri, Torbalı’nın ise Pamukyazı ve Subaşı Beldeleri ile Atalan köyü kapsama alınmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda her köyden 10 üreticiyle görüşülmesinin yeterli olacağına karar verilmiş ve toplam 60 üretici gayeli olarak araştırma kapsamına alınmıştır. Nitekim birçok araştırmada amaca göre benzer yaklaşımın kullanıldığı görülmektedir (Konak ve ark., 2000; Olgun ve ark., 2003; Koç, 2004; Bal, 2005; Kızılaslan, 2006; Uysal, 2007; Çukur ve Saner, 2008). Her yerleşim biriminde

görüşülecek üreticilerin belirlenmesinde ise; yaş ve eğitim düzeyleri, işledikleri arazi miktarı, kayıt tutma durumları, kooperatife ortaklık durumları vb. açılardan farklı özellikler taşıyan üreticilerin kapsama alınmasına çalışılmıştır.

Araştırmada kullanılan anket formu, üreticilerin sosyo-ekonomik özelliklerini ve örgütlenme ile şirketleşme konusundaki görüş ve tutumlarını saptamaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Araştırmanın anket çalışmaları Temmuz 2007'de üreticilerle yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi Aşamasında Uygulanan Yöntemler

Araştırma verilerinin analizinde üreticiler işledikleri arazi büyüklüğüne göre üç gruba ayrılmıştır. 50 dekaradan küçük arazi işleyen üreticiler 1. grubu, 50-150 dekar arasında arazi işleyen üreticiler 2. grubu, 150 dekaradan büyük arazi işleyen üreticiler ise 3. grubu oluşturmuştur. Buna göre, kapsama alınan üreticilerin %28.33'ü 1.grupta, %31.67'si 2.grupta ve %40'ı da 3.grupta yer almıştır. Üretici başına düşen ortalama arazi büyüklüğü 1. grupta 28.29 dekar, 2. grupta 85.37 dekar, 3. grupta ise 356.95 dekar olarak saptanmıştır (Çizelge 1). Gruplara göre analiz edilen veriler çizelgeler şeklinde sunulmuştur. Bu aşamada ise aritmetik ortalama ve yüzde hesaplamaları yapılmıştır.

Çizelge 1. İncelenen üreticilerin gruplar itibarıyla dağılımı

Özellikler	Arazi büyüklüğüne göre üretici grupları			
	(2 Grup (<50 da)	II. Grup (50-150 da)	III. Grup (>150 da)	Genel
Üretici Sayısı	17	19	24	60
%	28.33	31.67	40.00	100.00
Toplam arazi miktarı (da)	481	1622	8566.8	10669.8
%	4.51	15.20	80.29	100.00
Ortalama arazi miktarı (da)	28.29	85.37	356.95	177.83

Gruplararası karşılaştırma yapılmasının yararlı olacağı düşünülen veriler istatistiksel olarak test edilmiştir. Sayımla elde edilen verilere ilişkin gruplararası karşılaştırmada Khi-kare testi kullanılmıştır. Sürekli değişkenler için ise öncelikle Kolmogorov-Smirnov testi ile normal dağılım testi uygulanarak normal dağılış gösteren ve göstermeyen değişkenler saptanmıştır. Normal dağılış gösteren değişkenlere Tek Yönlü Varyans Analizi, normal dağılış göstermeyen değişkenlere ise Kruskal Wallis testi uygulanmıştır (Özdamar, 2004).

Üreticilerin şirketleşme konusundaki görüş ve tutumlarını belirlemek amacıyla sorulan soruların değerlendirilmesinde tutum ve davranış ölçeklerinden Beşli Likert Ölçeği kullanılmıştır. Likert ölçeğine göre,

tutum ölçeğinde yer alan ifadeler 5'li bir ölçeğe göre değerlendirilmiştir. Her sorunun yanında; Tümüyle katılıyorum, katılıyorum, fikrim yok, katılmıyorum, hiç katılmıyorum şeklinde bir cevap ölçeği bulunmaktadır. Tutumun şiddeti, uçlara doğru gittikçe olumlu veya olumsuz yönde artmaktadır. Bu ölçek ile üreticilerin verilen tutum ifadelerine ne ölçüde katılıp katılmadıkları saptanarak konuya bakış açıları belirlenmeye çalışılmıştır.

Üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurmayı veya ortak olmayı düşünmesini etkileyen faktörleri ortaya koymak amacıyla lojistik regresyon analizi yöntemlerinden ikili lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. Lojistik regresyon; cevap değişkenin kategorik olarak, ikili (binary), üçlü ve çoklu kategorilerde gözlemlendiği durumlarda açıklayıcı değişkenlerle sebep-sonuç ilişkisini belirlemede yararlanılan bir yöntemdir. Açıklayıcı değişkenlere göre cevap değişkenin beklenen değerlerinin olasılık olarak elde edildiği sınıflama ve atama işlemi yapmaya yardımcı olan bir regresyon yöntemidir. Çok değişkenli lojistik regresyon modeli aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Özdamar, 2004);

$$P(Y) = \frac{e^Z}{1 + e^Z} \text{ bu da } P(Y) = \frac{1}{1 + e^{-Z}} \text{ olarak}$$

yazılmaktadır.

Burada Z, bağımsız değişkenlerin doğrusal kombinasyonudur.

$Z = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_p X_p$ şeklinde yazılmaktadır.

β_0 ve β_1, \dots, β_p regresyon katsayılarıdır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

İncelenen işletmelerde ortalama üretici yaşı 52.37 olarak saptanmıştır. Gruplar itibarıyla en büyük üretici yaş ortalaması 54.41 ile birinci gruptadır. Yapılan varyans analizine göre üretici yaşı açısından gruplararası istatistiksel olarak farklılık yoktur ($p > 0.05$, $F = 2.014$). Üreticilerin eğitim süreleri ortalama 6.17 yıl olarak hesaplanmıştır. Ortalama eğitim süresi en büyük olan grup 6.50 ile üçüncü gruptur. Yapılan Kruskal Wallis testine göre eğitim süresi açısından gruplararası istatistiksel olarak farklılık yoktur ($p > 0.05$, $\chi^2 = 1.359$). Üreticilerin tarımsal üretimdeki ortalama deneyimleri 35.77 yıl olarak saptanmıştır. Ortalama deneyimi en büyük olan grup 35.65 ile birinci gruptur. Yapılan varyans analizine göre gruplararası istatistiksel olarak önemli değildir ($p > 0.05$, $F = 1.199$) (Çizelge 2).

Çizelge 2. Üreticilerin bazı sosyo-ekonomik özellikleri

Sosyo-ekonomik özellikler	Üretici grupları			Genel
	I. Grup (17 üretici)	II. Grup (19 üretici)	III. Grup (24 üretici)	
Üretici yaşı	54.41	48.47	54.00	52.37
Üreticinin eğitim süresi (yıl)	5.71	6.16	6.50	6.17
Üreticinin deneyimi (yıl)	37.65	31.89	37.50	35.77
Hane büyüklüğü (kişi)	2.65	2.95	3.25	2.98
Aile işgücü potansiyeli (EİG)	573.00	672.00	732.00	669.00
Aile işgücü kullanım oranı (%)	62.37	49.93	56.78	55.87
Kayıt tutma oranı (%)	17.65	15.79	66.67	36.67
Kooperatifleşme oranı (%)	52.94	63.16	91.67	28.33
Sosyal güvencesi olma oranı (%)	82.35	84.21	100.00	90.00
Traktöre sahip olma oranı (%)	82.35	94.74	100.00	93.33
Arazi büyüklüğü (da)	28.29	85.37	356.95	177.83
Mülk arazi oranı (%)	92.52	76.26	80.44	80.35
Aile gelirinde tarımsal üretimin payı (%)	82.65	89.74	87.08	86.67
Toprak varlığı/aktif oranı (%)	69.80	86.36	96.16	93.09
Özsermaye/pasif oranı (%)	93.84	75.43	79.38	79.47

Üreticilerin %80'i köyde ikamet etmektedir. Ortalama aile nüfusu 2.98 kişi olarak hesaplanmıştır. Üçüncü grupta ortalama aile nüfusu diğer gruplardan daha fazladır. Ortalama aile nüfusunun %49.72'sini erkekler, %51.28'ini de kadınlar oluşturmaktadır. Aile nüfuslarının tamamı okuma-yazma bilmekle birlikte, sadece %10'u üniversite eğitimi almıştır.

Üreticilerin ortalama aile işgücü potansiyeli 669 EİG (erkek iş günü)'dür. Nüfusa bağlı olarak üçüncü grupta aile işgücü potansiyeli diğer gruplardan fazladır. Aile işgücünün ortalama olarak %55.87'si kullanılmaktadır. Aile işgücünü en fazla değerlendiren grup ise birinci gruptur.

Üreticiler kayıt tutma yönünden incelendiğinde, birinci ve ikinci grupta kayıt tutma oranı çok düşükken, üçüncü grup işletmelerde %66.67 oranındadır. Bu durum, işlenilen arazi büyüklüğe kayıt tutma gerekliliğinin duyulduğunu göstermektedir. Nitekim yapılan Khi-kare testi sonucuna göre işletme kaydı tutma açısından gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak da önemli bulunmuştur ($p < 0.05$, $\chi^2 = 15.516$).

Üreticilerin %71.67'si herhangi bir tarımsal kooperatife ortaktır. Gruplar açısından kooperatife ortaklık oranı en yüksek grup %91.67 ile üçüncü gruptur. Yapılan Khi-kare testine göre de kooperatife ortaklık bakımından gruplar arasındaki fark önemlidir ($p < 0.05$, $\chi^2 = 8.341$). Üreticilerin çoğunlukla Tarım Kredi Kooperatifi, Sulama Kooperatifi ve TARİŞ'e ortak olduğu belirlenmiştir.

Üreticilerin %90'ının sosyal güvencesi vardır. Sosyal güvencesi olan üreticilerin ise %88.89'u Bağkur, %11.11'i de SSK'na bağlıdır. Üçüncü gruptaki tüm üreticilerin sosyal güvencesi vardır.

Üreticilerin ortalama arazi büyüklüğü 177.83 dekar'dır. Ortalama parsel sayısı 3.42, ortalama parsel genişliği de 52.05 dekar olarak hesaplanmıştır. Arazi

büyüküğü içerisinde mülk arazi oranı ise ortalama %80.35'dir. Mülk arazi oranının en fazla olduğu grup birinci gruptur. İkinci ve üçüncü grupta kira ile tutulan araziler de işlenmektedir. Bununla birlikte, üreticilerin %93.33'ünün bir veya daha fazla traktörü vardır.

Üreticilerin %78.33'ü sadece tarımsal üretimle uğraşmaktadır. Aile gelirinde tarımsal üretimin payı ortalama %86.67'dir. Bu açıdan bakıldığında %89.74 ile en büyük orana ikinci grubun sahip olduğu görülmektedir.

Üreticilerin sermaye durumları analiz edildiğinde ortalama toplam aktifin %96.94'ünün arazi varlığının, %3.06'sinin ise işletme varlığının oluşturduğu saptanmıştır. Toprak varlığın aktif içerisindeki oranı %93.09, özsermayenin pasif içerisindeki oranı ise %79.47'dir.

Üreticilerin Örgüt ve Örgütlenme Üzerine Görüş ve Tutumları

Üreticilerin örgüt ve örgütlenme üzerine görüş ve tutumlarının belirlenmesi amacıyla likert ölçeğinden yararlanılmıştır. Üreticilere örgüt ve örgütlenme üzerine yedisi olumlu, beşi olumsuz olmak üzere toplam 12 tutum ifadesi verilmiş ve bu ifadeler ne derece katıldıkları sorulmuştur. Tutum cümleleri için değerlendirme yapılırken; olumsuz cümleler için: 1-tümüyle katılıyorum, 2-katılıyorum, 3-fikrim yok, 4-katılmıyorum, 5-hiç katılmıyorum; olumlu cümleler için: 5-tümüyle katılıyorum, 4-katılıyorum, 3-fikrim yok, 2-katılmıyorum, 1-hiç katılmıyorum şeklinde puanlar verilerek ağırlıklı ortalamaları alınmıştır. Ağırlıklı ortalamaların 5'e yakın olması üreticilerin örgüt ve örgütlenme hakkında olumlu düşüncelere sahip olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Verilen ifadeler katılım sıklıkları, yüzde dağılımları ve ortalamalar Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3. Üreticilerin örgüt ve örgütlenme ile ilgili tutumları

Tutum ifadeleri	Sıklık ve % Dağılımı (*)										Ortalama
	1		2		3		4		5		
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Bir örgüt içinde bulunan insanlarla anlaşmak zordur	8	13.33	39	65.00	2	3.33	9	15.00	2	3.33	2.30
Bir örgüte üye olan herkes aynı ölçüde çalışmaz	10	16.67	42	70.00	4	6.67	3	5.00	1	1.67	2.05
Bir örgüte üye olanlar daha fazla kazanç sağlarlar	5	8.33	33	55.00	7	11.67	14	23.33	1	1.67	3.45
Bir örgüte üye olmak isterim	6	10.00	32	53.33	0	0.00	20	33.33	2	3.33	3.33
Bir örgüt kurmak için üye bulmak zordur	12	20.00	28	46.67	4	6.67	15	25.00	1	1.67	2.42
Bir örgüte üye olanlar üretim için gereken malzemeyi daha kolay temin ederler	11	18.33	44	73.33	1	1.67	3	5.00	1	1.67	4.02
Bir örgüte üye olanların üretim maliyetleri daha az olur	11	18.33	34	56.67	3	5.00	9	15.00	3	5.00	3.68
Bir örgüte üye olanlar ürünlerini daha kolay satarlar	13	21.67	40	66.67	2	3.33	3	5.00	2	3.33	3.98
Tarımda örgütlenme gerekli değildir	4	6.67	11	18.33	3	5.00	24	40.00	18	30.00	3.68
Var olan örgüt tipleri yeterlidir	3	5.00	11	18.33	3	5.00	18	30.00	25	41.67	3.85
Tarımsal üretimde yeni örgütlenme şekilleri gereklidir	17	28.33	34	56.67	-	-	7	11.67	2	3.33	3.95
Örgüt, sorunların çözümü için üyesine destek olur	17	28.33	39	65.00	3	5.00	1	1.67	-	-	4.20

(*): 1-Tümüyle katılıyorum, 2-Katılıyorum, 3-Fikrim yok, 4-Katılmıyorum, 5-Hiç katılmıyorum

Çizelge 4. Üretici grupları itibarıyla örgüt ve örgütlenmeye yönelik tutum puanları

İstatistiksel özellik	Üretici grupları			Genel
	I. Grup (17 üretici)	II. Grup (19 üretici)	III. Grup (24 üretici)	
Ortalama	41.29	40.47	41.00	40.92
Standart sapma	4.52	5.33	6.19	5.41

Buna göre "Bir örgüt içinde bulunan insanlarla anlaşmak zordur" olumsuz ifadesine üreticilerin %78.33'ü, "Bir örgüte üye olan herkes aynı ölçüde çalışmaz" ifadesine üreticilerin %86.67'si, "Bir örgüt kurmak için üye bulmak zordur" ifadesine üreticilerin %66.67'si katılmaktadır. Ortalama puanlarda buna paralel olarak düşüktür. Buna karşın "Tarımda örgütlenme gerekli değildir" ve "Var olan örgüt tipleri yeterlidir" ifadelerine sırasıyla %70 ve %71.67 oranında katılmama yönünde yanıtlar bulunmaktadır ve ortalama puanları sırasıyla 3.68 ve 3.85'dir. Bu sonuçlara göre, üreticiler var olan örgütlerden memnun değildir ve haklarında olumsuz düşünmektedirler. Aynı zamanda örgütlenmenin gerekli olduğunu ve var olan örgütlenme tiplerinin yeterli olmayıp farklı bir örgütlenme ihtiyacının olduğunu düşünmektedirler. Üreticilerin, örgütlerin sağladığı avantajları içeren olumlu ifadelerle katılımı ise oldukça yüksektir.

Bir üreticinin tüm ifadelerle olumlu görüş belirttiği takdirde alabileceği maksimum puan 60 olacaktır. Üreticilerin gruplara göre aldıkları puanlarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 4'de verilmiştir. Çizelgeden görüldüğü gibi ortalama ve standart sapmalar gruplararasıda çok fazla farklılık göstermemektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda da üreticilerin örgüt ve örgütlenmeye yönelik tutumları açısından gruplar arasında istatistiksel

açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>0.05$, $F=0.105$). Bu sonuç üreticilerin sahip olduğu koşulların örgüt ve örgütlenme konusundaki görüşlerini etkilemediğini göstermektedir.

Güvendikleri örgütleri belirlemek amacıyla üreticilere, İl ve İlçe Tarım Müdürlükleri, Ziraat odaları, kooperatifler, sendikalar ve şirketlere güvenip güvenmedikleri sorulduğunda; İl ve İlçe Tarım Müdürlüklerine %82.69'u, Ziraat Odalarına %80.77'si, kooperatiflere % 75'i, birliklere % 51.92'si, sendikalara % 42.30'u, şirketlere ise % 30.77'si güvenirim yanıt vermiştir. Şirketlere duyulan güven işletme grupları açısından incelendiğinde güvenirm yanıtı veren üreticilerin oranı; birinci grupta %12.50, ikinci grupta %29.41, üçüncü grupta ise %47.37 olarak belirlenmiştir. Şirketlere güvenin az olmasının nedeninin, üreticilerin ürünlerini sattıkları şirketlerden memnun kalmamaları veya şirketler hakkında var olan genel kanının olumsuz olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Üreticilerin Tarımsal Üretimde Şirketleşme ve Şirketler Üzerine Görüş ve Tutumları

Üreticilerin tarımsal üretimde şirketleşme ve şirketler hakkındaki bilgilerini, görüşlerini belirlemek, konuya bakış açılarını öğrenmek ve önerilerini almak amacıyla çeşitli sorular sorulmuştur. Üreticilerin

çevrelerinde olan tarımsal üretim şirketlerinden haberdar olup olmadıklarını belirleyebilmek için sorulan “Çevrenizde hammaddesini kendisi üreten tarımsal üretim şirketi var mı?” sorusuna üreticilerin %56.67’si evet yanıtını vermiştir. Üreticilerin bir kısmı söz konusu üretim şirketlerine ürünlerini sattığını ifade etmiştir.

Üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurarak örgütlenme yolunu seçmek isteyip istemediklerini belirleyebilmek amacıyla “Bilindiği gibi sanayi ve ticaret ile uğraşanlar bir araya gelerek şirket kurup faaliyetlerini sürdürmektedirler. Böyle bir örgütlenmeyi kendi üretim alanınız için düşünür müsünüz?” sorusu sorulmuş, bu soruya üreticilerin %76.67’si evet yanıtını vermiştir. Bu oran, üreticilerin şirket örgütlenmesine olumlu baktıklarını göstermesi açısından önemlidir.

Üreticilerin birleşerek şirket kurmak veya var olan bir şirkete ortak olmayı istemeleri durumunda kendilerine ait arazileri şirket sermayesi olarak göstermeyi düşünüp düşünmediklerini belirlemek amacıyla sorulan “Tarımsal üretim şirketlerine arazilerinizi verecek ortak olmayı düşünür müsünüz?” sorusuna üreticilerin %63.33’ü evet yanıtını vermiştir. Arazisini paylaşmak konusunda katı olabileceği düşünülen Türk üreticileri için bu oran da beklenenin üzerinde olumludur.

Üreticilerin kendi aralarında tarımsal üretim şirketleri hakkında konuşup konuşmadıklarını, bu konuyu irdeleyip irdelemediklerini belirlemek amacıyla sorulan “Çevrenizde tarımsal üretim şirketi kurmayı düşünen üreticiler var mı?” sorusuna üreticilerin %16.67’si evet yanıtını vermiştir. Oran düşük olmasına rağmen konunun üreticiler arasında konuşulmuş olması, üreticilerin konuyu irdelediklerini göstermesi açısından önemlidir. Nitekim anket çalışmaları sırasında Mene-men ilçesinde üreticiler arasında konuyla ilgili bir toplantı yapıldığı da öğrenilmiştir. Soruya evet yanıtını veren üreticilere tarımsal üretim şirketi kurmayı düşünen üreticilerin neden böyle bir örgütlenmeyi düşündükleri sorulmuş ve çeşitli yanıtlar alınmıştır. Üreticilerin dördü birleşerek güç kazanabileceklerini, beşi birleşerek maliyetlerin düşeceğinden dolayı fazla kazanç sağlayacaklarını belirtirken, bir üretici arazisi ve imkanı olan büyük üreticilerin böyle bir girişime girmeyi düşündüklerini belirtmiştir. Buna göre, üreticilerin şirketleşmeyi güç ve para kazanma olarak gördükleri ve imkanları sınırlı olan kişilerin böyle bir girişime giremeyeceğini düşündükleri söylenebilir.

Üreticilere tarımsal üretim şirketi kurma konusunda karşılaşılabilecekleri zorluklar sorulmuş ve üreticilerin %78.33’ü sermaye gerektirmesi, %71.67’si eğitimli insan sayısının az olması, %66.67’si ise bürokrasinin çok olması yönünde yanıtlar vermiştir.

Ortaklarla anlaşamama ihtimalinin olması, nasıl kurulacağını ve nasıl işletileceğinin bilinmemesi, herşeyin kayıt altına alınması, vergilerin yüksekliği ve ilk kuruluş masraflarının çok olması görüşlerine katılım da azımsanamayacak kadar fazladır (Çizelge 5). Sonuçlar üreticilerin her ne kadar sermaye gereksinimini engelleyici bir unsur olarak gördüklerini gösterse de, bireysel çalışmaya alışmış olan üreticilerin sermayesini riske atarak birlikte çalışmaya geçmekten korktuğunu ortaya çıkarmaktadır. Bunun nedenleri arasında, eğitim düzeyinin düşük olması ve bürokratik işlemlerin çokluğunun geldiğini söylemek mümkündür.

Çizelge 5. Üreticilere göre tarımsal üretim şirketi kurmak istedikleri takdirde karşılaşılabilecekleri zorluklar

Üretici görüşleri	Üretici sayısı (*)	%
Sermaye gerektirmesi	47	78.33
Eğitimli insan sayısının az olması	43	71.67
Bürokrasinin çok olması	40	66.67
Ortaklarla anlaşamama ihtimalinin olması	36	60.00
Nasıl kurulacağını ve nasıl işletileceğinin bilinmemesi	34	56.67
Herşeyin kayıt altına alınması ve vergilerin yüksekliği	22	36.67
İlk kuruluş masraflarının çok olması	20	33.33

(*) üreticilerden birden fazla yanıt alınmıştır.

Üreticilerin genel olarak şirket denildiğinde ne düşündüklerini, şirketin onlara neyi çağırtdığını belirlemek amacıyla “şirket denildiğinde aklınıza neler geliyor” sorusu sorularak, kendilerine konu ile ilgili bazı cümleler okunmuş bunlara katılıp katılmadıkları ve ayrıca farklı düşünceleri var ise bunları belirtmeleri istenilmiştir. Buna göre, üreticilerin %60.00’i şirketin kârlı bir iş olduğunu, %58.33’ü eğitimli insanlara göre bir iş olduğunu, %48.33’ü parası olan herkesin kurabileceğini, %46.67’si riskli bir iş olduğunu belirtmiştir. Belirtilen farklı düşünceler ise; İstikrarlı ürün elde edilen bir iş, kendi ürettiğimiz malı kendimiz işleyebileceğimiz bir iş, tarımsal ürünleri işleyen fabrika, vasıflı işçi ve eleman çalıştıran bir kurum şeklinde olmuştur (Çizelge 6). Sonuçlardan da anlaşılacağı üzere üreticiler şirketi kârlı bir iş olarak görmelerinin yanında, karmaşık ve riskli bir yapı olarak da görmek, bu işi eğitimli ve maddi olanakları yüksek olan kişilerin yapabileceklerini düşünmektedirler. Bu durumda kendilerinde bu özellikleri gördükleri takdirde böyle bir girişime başvurabilecekleri düşünülebilir.

Üreticilerin şirket ve şirketleşme ile ilgili ne ölçüde olumlu tutumlara sahip olduklarını belirlemek amacıyla üçü olumsuz, 13’ü olumlu ve/veya genel görüş içeren tutum ifadeleri verilmiş ve bu ifadeler ne ölçüde katıldıkları sorulmuştur. Değerlendirme yapılırken; olumsuz cümleler için:1-tümüyle katılıyorum, 2-

katılıyorum, 3-fikrim yok, 4-katılmıyorum, 5-hiç katılmıyorum; olumlu cümleler için: 5-tümüyle katılıyorum, 4-katılıyorum, 3-fikrim yok, 2-katılmıyorum, 1-hiç katılmıyorum şeklinde puanlar verilerek ağırlıklı ortalamaları alınmıştır. Çizelge 7'de üreticilere yöneltilen tutum ifadeleri, bu ifadelere katılım sıklıkları, yüzde dağılımları ve ortalamalar verilmiştir.

Çizelge 6. Üreticilere göre şirketin ifade ettikleri

Üretici görüşleri	Üretici sayısı (*)	%
Kârlı bir iş	36	60.00
Eğitimli insanlara göre bir iş	35	58.33
Parası olan herkesin kurabileceği bir iş	29	48.33
Riskli bir iş	28	46.67
Kaliteli iş	26	43.33
Çok kişinin biraraya gelip ortak olması	21	35.00
Hilekârlık yapabilecek bir kurum	20	33.33
Kentte yaşamak	6	10.00
Birlik ve beraberlik içinde çalışılabilecek bir iş	4	6.67
Kayıt altında sistemli bir çalışma şekli	4	6.67
Yüksek kredi imkanı olan bir iş	2	3.33
Diğer	4	6.67

(*) üreticilerden birden fazla yanıt alınmıştır.

Buna göre örneğin "şirket sahibi olmak itibar kazandırır" ifadesine üreticilerin %90'ı katılmaktadır. İfadeye olumlu katılımın yüksek olduğu 3.93'lük ortalama puanla da desteklenmektedir. Genel olarak bakıldığında tüm ifadeler olumlu yönde katılımın yüksek olduğu görülmektedir. En düşük ortalama puan 2.92 ile "şirketler üreticileri kandırır" ifadesinde bulunmakla birlikte, bu ortalama da 2.50'nin üzerinde olduğu için üreticilerin yarısından fazlasının bu ifadeye katılmadıkları söylenebilir.

Bir üreticinin tüm ifadeler olumlu görüş belirttiği takdirde alabileceği maksimum puan 80 olacaktır. Üreticilerin gruplara göre aldıkları puanların ortalamaları ve standart sapmaları çok fazla farklılık göstermemektedir (Çizelge 8). Yapılan varyans analizi sonucunda da üreticilerin şirkete yönelik tutumları açısından gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>0.05$, $F=0.763$). Bu sonuç üreticilerin sahip olduğu koşulların şirketleşme ve şirketler hakkındaki görüşlerini etkilemediğini göstermektedir.

Çizelge 7. Üreticilerin şirket ve şirketleşme ile ilgili tutumları

Tutum ifadeleri	Sıklık ve % Dağılımı (*)										Ortalama
	1		2		3		4		5		
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Şirket sahibi olmak itibar kazandırır	9	15.00	45	75.00	2	3.33	1	1.67	3	5.00	3.93
Birbirine güvenmeyen insanlar şirket kuramaz.	18	30.00	42	70.00	-	-	-	-	-	-	4.30
Şirketler üreticileri kandırır	3	5.00	26	43.33	8	13.33	19	31.67	4	6.67	2.92
Şirketler kolay kredi alırlar	9	15.00	47	78.33	1	1.67	3	5.00	-	-	4.03
Şirketler çok vergi verirler	2	3.33	13	21.67	11	18.33	27	45.00	7	11.67	3.40
Şirketler ülkemizin gelişmesi için gereklidir	9	15.00	49	81.67	-	-	2	3.33	-	-	4.08
Şirketler normal üreticilerden daha fazla üretim yaparlar	6	10.00	42	70.00	5	8.33	7	11.67	-	-	3.78
Şirketler çok işçi çalıştırırlar	6	10.00	37	61.67	3	5.00	14	23.33	-	-	3.58
Şirketlerin başında iyi yöneticiler bulunmalıdır	32	53.33	27	45.00	-	-	1	1.67	-	-	4.50
Şirketler girdileri daha ucuza alırlar	15	25.00	41	68.33	3	5.00	1	1.67	-	-	4.17
Şirketler ürünlerini daha kolay satarlar	15	25.00	42	70.00	1	1.67	2	3.33	-	-	4.17
Aile şirketleri daha uzun ömürlü olur	14	23.33	27	45.00	9	15.00	7	11.67	3	5.00	3.70
İyi bir yöneticisi olmayan şirket batır	38	63.33	21	35.00	-	-	1	1.67	-	-	4.60
Tarımsal şirketler genellikle ürün değerlendirme amaçlıdır	15	25.00	38	63.33	4	6.67	-	-	3	5.00	4.03
Şirketler insanların imkanlarını birleştirip daha fazla kazanç sağlaması demektir	7	11.67	43	71.67	8	13.33	2	3.33	-	-	3.92
Şirket kurmak veya ortak olmak bana göre değildir	5	8.33	18	30.00	3	5.00	22	36.67	12	20.00	3.22

(*): 1-Tümüyle katılıyorum, 2-Katılıyorum, 3-Fikrim yok, 4-Katılmıyorum, 5-Hiç katılmıyorum

Çizelge 8. Üretici grupları itibarıyla şirket ve şirketleşmeye yönelik tutum puanları

İstatistiksel özellik	Üretici grupları			Genel
	I. Grup (17 üretici)	II. Grup (19 üretici)	III. Grup (24 üretici)	
Ortalama	61.29	63.00	62.54	62.33
Standart sapma	4.34	3.68	4.63	4.25

Üreticilerin Tarımsal Üretim Şirketi Kurmalarını veya Ortak Olmayı Düşünmelerini Etkileyen Faktörlerin Saptanması

Üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurmayı veya ortak olmayı düşünmelerini etkileyen faktörleri ortaya koymak amacıyla lojistik regresyon yöntemlerinden ikili lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Modelin bağımlı değişkeni (Y) olarak üreticilerin "Tarımsal üretim şirketi kurmayı veya ortak olmayı düşünür müsünüz?" sorusuna verdikleri evet düşünürüm (Y=1), hayır düşünmem (Y=0) yanıtları esas alınmıştır. Modelde yer verilen bağımsız değişkenler Çizelge 9'da, modele ait sonuçlar ise Çizelge 10'da verilmiştir.

Modelin bütün değişkenlerinin sağladığı uyumun iyiliğini test etmek için kullanılan testlerden biri Khi-kare dağılım gösteren Hosmer ve Lemeshow test istatistiğidir. Modelin uyum iyiliği, bir anlamda bağımlı değişkeni açıklayabilmek için oluşturulan en iyi modelin etkinliğinin bir ölçüsünü göstermektedir (Lee ve Koval, 1997). Hosmer ve Lemeshow test istatistiği

ilgili serbestlik derecesi ile Khi-kare tablo değerinden küçük ise modelin uyumunun iyi olduğuna karar verilmektedir (Hosmer ve Lemeshow, 2000).

Hosmer ve Lemeshow test istatistiği 6.752 olarak hesaplanmıştır. 8 serbestlik derecesi ile Khi-kare tablo değeri 15.507'dir. Bulunan Khi-kare değerinin tablo değerinden küçük olmasından ve 0.564 olan anlamlılık düzeyinin de 0.05'den büyük olmasından dolayı modelin uyumunun iyi olduğu sonucuna varılmaktadır.

Lojistik Regresyon analizinde Wald değeri değişkenlere ilişkin değerlendirme ölçütlerinden biridir. Wald'ın 2'den büyük değerler için önemli olduğu kabul edilmekle beraber Wald değeri büyüdükçe olasılık değeri (p) küçülmektedir (Tatlıdil, 1996). Nitekim Wald değeri 2'den büyük değişkenlere ilişkin p olasılık değerlerine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı oldukları, 2'den küçük değişkenlere ilişkin p olasılık değerlerinin ise anlamlı olmadıkları görülmektedir.

Çizelge 9. Lojistik regresyon analizinde kullanılan değişkenler

Üretici özellikleri	Üreticinin yaşı (yıl)
	Eğitim düzeyi (yıl)
	Üreticilik deneyimi (yıl)
	Asıl işi (1= üreticilik, 0=diğer)
	Yan işi veya yan geliri olup olmaması (1= var, 0= yok)
	İkamet ettiği yer (1=köyde, 0=il veya ilçe merkezi)
	Kooperatife ortaklık durumu (1= ortak, 0= değil)
	Sosyal güvencesi olup olmaması (1= var, 0= yok)
İşletme özellikleri	Şirketlere güven durumu (1=güveniyor, 0= güvenmiyor)
	Arazi büyüklüğü (da)
	Kiralık arazi kullanım durumu (1= kullanıyor, 0= kullanmıyor)
	İşletme kaydı tutma durumu (1=kayıt tutuyor, 0=kayıt tutmuyor)
	Aile eğitim düzeyi [1=yüksek (lise ve üstü eğitilmiş bireyler için), 0=düşük]

Çizelge 10. Lojistik regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	Katsayı (B)	Standart hata	Wald ist. değeri	P
Üreticinin yaşı	-0.172	0.096	3.210	0.073 **
Eğitim düzeyi	-0.099	0.227	0.190	0.663
Asıl işi üreticilik olması	-5.329	2.959	3.243	0.072 **
Üreticilik deneyimi	0.016	0.061	0.074	0.786
Yan işi veya yan gelirin olması	5.638	2.523	4.994	0.025 *
Köyde ikamet edilmesi	-3.755	1.613	5.418	0.020 *
Kooperatife ortaklık durumu	-1.551	1.312	1.397	0.237
Sosyal güvencesi olması	4.360	1.719	6.433	0.011 *
Arazi büyüklüğü	0.017	0.008	4.347	0.037 *
Kira ile arazi kullanılması	-1.339	1.270	1.111	0.292
İşletme kaydı tutulması	-2.416	1.368	3.119	0.077 **
Aile eğitim düzeyinin yüksek olması	0.273	0.940	0.085	0.771
Sabit	16.239	7.500	4.688	0.030 *

Cox & Snell R²:0.390, Nagelkerke R²:0.589

* : % 5 düzeyinde anlamlıdır, ** : %10 düzeyinde anlamlıdır.

Buna göre üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurup kurmama düşüncesinde etkili olan faktörler; yaş, asıl işinin üreticilik olması, yan işi veya yan gelirin olması, köyde ikamet etmesi, sosyal güvencesi olması, arazi büyüklüğü ve işletme kaydı tutmasıdır.

Modele ait katsayılar incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmektedir:

- Üreticinin yaşı ilerledikçe tarımsal üretim şirketi kurma veya böyle bir şirkete ortak olma eğilimi azalmaktadır.
- Asıl işi tarımsal üretim olan üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurma eğilimleri, yan işi tarımsal üretim olan üreticilere göre daha düşüktür.
- Yan işi veya yan geliri olan üreticilerin olmayan üreticilere göre tarımsal üretim şirketi kurma eğilimleri daha yüksektir.
- Köyde ikamet eden üreticilerin ilçe veya şehir merkezinde ikamet eden üreticilere göre şirket kurma eğilimleri daha düşüktür.
- Sosyal güvenceye sahip olan üreticilerin şirket kurma veya şirkete ortak olma eğilimleri yüksektir.
- İşlenen arazi büyüdükçe üreticinin şirket kurma yönündeki düşüncesi olumlu yönde etkilenecektir. Büyük arazi işleyen üreticiler, arazinin büyüklüğüyle doğru orantılı olarak üretilen üretim miktarı da artacağından hem yönetimde yaşanan sıkıntılardan kurumsallaşarak ve dolayısıyla uzman kişiler çalıştırarak kurtulmak, hem de ürünü daha iyi değerlendirmek amacıyla şirket kurma düşüncesinde olabilirler.
- İşletme kaydı tutan üreticilerin tutmayan üreticilere göre şirket kurma olasılıkları daha düşüktür. Beklenenin tersi yönde çıkan bu sonuç, kayıt tutan üretici için zaten sistemli bir şekilde üretim yaptığı, yönetimde zorluk yaşamadığı ve bu nedenle şirket kurma gereği duymadığı şeklinde değerlendirilebilir.

Bu sonuçlar ışığında, asıl işi üreticilik olmayan, yan işi veya yan geliri olan, ilçe veya il merkezinde oturan, sosyal güvencesi olan, işletme kaydı tutmayan ve büyük arazi işleyen genç üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurma eğilimlerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Türkiye’de tarım işletmelerinin küçük ve parçalı yapıda olması, üreticilerin eğitim seviyelerinin nispeten düşük olması üretimde kurumsallaşmanın

önündeki en büyük engellerdendir. Tarımsal üretimde kurumsallaşma, ürünü işleme ve pazarlamadaki kurumsallaşmaya nazaran çok az düzeydedir.

Türkiye’de şirketleşmenin özellikle 1960’lı yıllardan sonra başlamış olması, hâlâ ciddi sorunların yaşanıyor olması ve pek çok şirketin aile şirketi dışına geçememiş olması, özellikle tarımda şirketleşmenin çok daha zor olacağına birer göstergesi olabilmektedir (Soydemir, 2000). Buna rağmen Türkiye’de 1980’li yıllarda başlayan ve sayıları gittikçe artan tarımsal üretim şirketleri görülmektedir. Tarımda şirketleşmeye farklı ihtiyaçlardan dolayı gerek duyulmuştur. Tarım sanayi şirketlerinin hammadde temininde karşılaştığı sorunların giderilmesi, üreticinin ürünü daha iyi değerlendirme isteği, elde edilen ürünün daha iyi pazarlanması, aracı kurumlardan kurtulma, uzman kişilerle çalışmanın getireceği faydalardan yararlanma, büyük üretim işletmelerinin yönetiminde karşılaşılan sorunlar, kurumsallaşma isteği vb. birçok gerekçeden dolayı üretim şirketleri kurulmaya veya var olan şirketler üretime de geçmeye başlamıştır.

Türkiye’de tarımın hemen her alanında tarımsal üretim şirketlerinin kurulmuş olduğunu ve kurulabileceğini söylemek mümkündür. Ancak daha çok, yüksek teknoloji gerektiren ya da yüksek teknoloji kullanıldığında yüksek verim elde edilen ürünlerde (topraksız kültürde sebze yetiştiriciliği ve bodur meyve ağaçları gibi), büyük arazi gerektirmeyen faaliyet alanlarında (süs bitkileri ve sera sebzeçiliği, fidencilik, mantar üretimi, besicilik, tavukçuluk gibi), daima aynı tad ve kalitede işlenmiş ürün elde edilmek istenen ürünlerde (şaraplık üzüm üretimi gibi), Türkiye’de üretimi yapılmayan fakat talebi olan ürünlerde (Palmiye ağacı üretimi gibi), yurtdışında talebi olan ürünlerde (Chinchilla kürkü için Chinchilla besiciliği, taze meyve ve sebze üretimi gibi) şirketleşme görülmektedir. Kısacası şirket olmanın avantajlarını gören ve kullanmak isteyen üretici veya girişimciler bu yolu seçmişlerdir.

Son yıllarda ABD’de ortaya çıkan Yeni Nesil Kooperatifler’in (NGC) geleneksel kooperatif yapısını yatırımcıların sahip olduğu şirket değerleri ile birleştiren bir yapıya sahip olması, artık şirketlerin bazı ayırt edici özelliklerinin tarımsal örgütlenmede de kullanıldığını ve kullanılması gerektiğini göstermesi açısından önemlidir.

Dolayısıyla tarımda ekonomik örgütler içinde sayılan, fakat üzerinde fazlaca durulmayan üretim şirketleri hakkında üretici bilgi ve görüşlerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu araştırmada yapılan analizler sonucunda üreticilerin var olan örgütlerden yeterince memnun olmadıkları, fakat örgütlenmenin gerekliliğini düşündükleri, farklı bir örgütlenme şekline

ihtiyaç duydukları ve varlık durumlarının örgüt ve örgütlenme konusundaki görüşlerini etkilemediği belirlenmiştir. Üreticilerin %76.67'si tarımsal üretim şirketi kurarak örgütlenme yolunu seçmeyi düşünürken, %66.33'ü şirket ortağı olmaları durumunda kendilerine ait arazileri şirket sermayesi olarak şirket üzerine geçirmeyi kabul edebileceklerini belirtmişlerdir.

Buna göre örgütlenmek isteyen üreticilere mevcut örgüt modelleri arasında şirketlerinde bulunduğu ve bu konu hakkında bilgi alınabilecek kurumların varlığının belirtilmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir. Şirket kurulumunda seçilecek hukuki yapı, yapılması gereken bürokratik işlemler, üretilecek üründe doğru karar, üretim bölgesi, pazar durumu, bilgi alınabilecek kurumlar vb. konularda öneri alınabilecek birimlerin varlığı girişimcilere faydalı olacaktır. Bu birimler örnek üretim şirketlerinin çalışmalarını inceleyip sorunları tespit ederek yeni başlayacaklar için uyarıcı bilgiler vermelidir. Bu görev için tarımsal danışmanlık firmaları uygun olacaktır. Bu nedenle profesyonel tarımsal danışmanlık firmalarının kurulması ve tarımsal danışman kullanımı teşvik edilmelidir.

Araştırma ve geliştirme konusundaki çabalar, başarılı bir girişimcilik ve işletmelerin büyümesi için gerekli olan yeni ürünlerin ve hizmetlerin geliştirilmesinde çok önemlidir. Tarım işletmelerinin araştırma

ve geliştirmeye yatırım yapmaları için şartlar geliştirilmelidir. Ar-Ge yatırımlarıyla şirketler kendi geliştirecekleri üretim yöntemlerini kullanıp bunları pazarlayabilecekleri gibi ürün çeşitliliği sağlayıp pazar payını da artırbileceklerdir.

Sonuç olarak; dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de tarımsal üretimde kurumsallaşma ihtiyacı doğmuş ve öncelikle bilgi ve sermaye gerektiren, büyük tarım arazileri gerektirmeyen alanlarda şirketler kurulmuş, daha sonra tarımın hemen her faaliyet alanında şirketleşme örnekleri görülmeye başlamıştır. Şirketleşme gereği her ne kadar farklı ihtiyaçlardan doğmuş olsa da sonuçta ülke tarımına fayda sağladığı ve sağlayacağı düşünülmektedir. Tarımsal üretimde şirketleşme ile toprağın parçalanmasının önüne geçilebilecek, arazi alım satımı kolaylaşacak, modern üretim teknikleri kullanılabilir ve istenilen miktarda ve kalitede ürün elde edilebilecektir. Araştırma sonuçları göstermektedir ki üreticiler kendilerine daha fazla kazanç sağlayacağına inandıkları sürece kurulacak tarımsal üretim şirketine arazilerini sermaye olarak vermeye ve ortak olmaya hazırdır. Şirketleşmenin özellikle orta ve büyük ölçekli tarım işletmesi sahipleri tarafından tercih edilebileceği ve tarımsal örgütler içerisinde alternatif bir örgütlenme modeli olarak yer alabileceği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

- Akbaş, R., 2007. Şerbetçiotu ve Pazar Durumu, www.gidasanayii.com. Erişim: Kasım 2007.
- Anonim, 1998. Adana İli 1. Tarım Şurası, Tarımda Örgütlenme Alt Komisyon Raporu, Adana Güçbirliği Vakfı, 15-17 Ekim 1998, Adana.
- Anonim, 2001. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 162 s., (<http://ekutup.dpt.gov.tr>). Erişim: Haziran 2008.
- Anonim, 2007. Types of Farm Business Organization, Colorado State University, U.S. Department of Agriculture and Colorado Counties Cooperating Section 9 - Business Organizational Structure No:9/1, www.ext.colostate.edu, Erişim: Kasım 2007.
- Anonim, 2008. EUROGAP Uygulama ve Destek Projeleri, www.sucati.com, Erişim:Aralık 2008.
- Bal, T., 2005. Göller Bölgesinde Tarla Bitkileri Üretiminin Ekonomik Analizi ve Başlıca Ürünlerin Arz Duyarlılıklarının Hesaplanması, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Başkaya, C., 2004. Şirketleşen Tarım, <http://www.ekolojikpolitika.org>, Erişim:Temmuz 2004.
- Buday, S., 2004. Development of Business Structure in Agricultural Companies in Slovakia, International Conference of the RIAFE Praha, Sedmihorky October 2-3, 2003, pp.116-119.
- Çıkm, A., 1997. Tarım Kesiminde Gözlenen Başlıca Örgüt Tipleri, Hayvancılıkta Örgütlenme Sorunları Sempozyumu, 27-28 Kasım, İzmir.
- Çıkm, A., Yercan, M., Kızıldağ, N., 1997. Hayvancılık Sektöründe Kooperatiflerin İşlevleri ve Sorunları, Hayvancılıkta Örgütlenme Sorunları Sempozyumu, 27-28 Kasım, İzmir.
- Çukur, F., Saner, G., 2008. Malatya İli Kayısı Üretiminde Riskin Ölçülmesi ve Riske Karşı Oluşturulabilecek Stratejiler, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 46 (1):33-42.
- Dahl, D., 1991. The Minnesota Corporate Farm Law, Minnesota Agricultural Economist, 667:1-5.
- Ekizoğlu, M., 2001. Türk Tarımının Geleceği İçin Kalkınma Modeli: Şirketleşme, Ekonomistler Bülteni, 21-22s. www.econturk.org/ekonomistler/haziran2001.pdf, Erişim: Mart 2004.
- Gökçe, O., 2004a. Tarımsal Girişimcilik ve Kahramanmaraş'ta Tarımsal Girişimciliğin Geliştirilmesi Üzerine Bir İnceleme, 1. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004, Kahramanmaraş.
- Gökçe, O., 2004b. Tarımsal Girişimcilik, Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi, Sayı:235, Ankara.
- Gökçe, O., 2008. Tarımda Zihniyet Değişikliği ve Şirketleşme, www.osmangokce.com, Erişim: Aralık 2008.
- Hockman, H., Bokusheva, R., Bezlepina, I., 2007. Agrohholdings Membership: Does That Make A Difference in Performance?, The EAAE Seminar, No:102, Superlarge Farming Companies, Emergence and Possible Impacts, May 17-18, 2007, Moscow, Russia.
- Hosmer, D. W., Lemeshow, S., 2000, Applied Logistic Regression, John Wiley and Sons., New York.
- Ikerd, J., 2001. Corporate Agriculture and Family Farms, Presented at National Conference of Block and Bridle, National Collegiate Academic Organization, St. Louis, MO, January 20, 2001, www.agribusinessaccountability.org, Erişim: Eylül 2008.
- İnan, İ.H., Gülçubuk, B., Ertuğrul, C., Kantürer, E., Baran, E.A., Dilden, Ö., 2000. Türkiye'de Tarımda Kırsal Kesim

- Örgütlenmesi, V. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 17-21 Ocak 2000, Ankara.
- Kızılaslan, N., 2006. Kente Uzaklığın Kırsal Aile Yapısına Etkileri, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3):141-162.
- Kikuchi, T., Cui, L., 1999. Development of the Corporate Farm and Its Sustainability in the Inner Fringe of Tokyo Metropolitan Area, Geographical Report Tokyo Metropolitan Univ., Vol:34, pp. 81-96, Japan.
- Koç, M., 2004. Ege Bölgesinde Çekirdeksiz Kuru Üzüm Fiyatlarında Dalgalanmalar ve Etkileri Üzerine Bir Araştırma, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları No:122, Ankara.
- Kohler, S.T., Selock, D.A., 1992. Choosing An Organizational Structure for Your Aquaculture Business. NCRAC Fact Sheet Series #103, NCRAC Publications Office, Iowa State University, Ames, USA.
- Konak, K., Armağan, G., Cankurt, M., 2000. Aydın İlinde Tarım Sanayi İlişkilerinde Sözleşmeli Tarımın Etkinliği, IV. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 6-8 Eylül 2000, Tekirdağ.
- Latruffe, L., Davidova, S., 2006. CAP Direct Payments and Distributional Conflicts Over Rented Land Within Corporate Farms in the New Member States, the International Association of Agricultural Economists Conference, August 12-18, 2006, Gold Coast, Australia.
- Lee, K., Koval, J. J., 1997. Determination of the Best Significance Level in Forward Logistic Regression. Communications in Statistics - Simulations, 26:559-575.
- Olgun, A., Adanacioğlu, H., Peker, K., 2003. Türkiye'de Kuru Kayısı Üretim, Pazarlama Durumu ve Alternatif Pazarlama Olanakları Üzerine Bir Araştırma: Malatya İli Örneği, Malatya Kayısı Araştırma Geliştirme ve Tanıtım Vakfı Yayınları No:5, Malatya.
- Oral, N., 2004. Türkiye'de Gıda Sektörü Tekellerin Denetimine Giriyor, www.sendika.org. Erişim: Kasım 2007.
- Özdamar, K. 2004. Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi-1, Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Paul, C.M., Nehring, R., Banker, D., Somwaru, A., 2004. Scale Economies and Efficiency in U.S. Agriculture: Are Traditional Farms History?, Journal of Productivity Analysis, 12(3):185-205.
- Pugachov, V. and Pugachov, K., 2007. Economic Relations Between Superlarge Farming Companies and Small Agricultural Producers in Ukraine, The EAAE Seminar, No:102, Superlarge Farming Companies, Emergence and Possible Impacts, May 17-18, 2007, Moscow, Russia.
- Sayın, C., 2001. Türkiye'de Hayvancılık Politikaları ve Reform Arayışlarının Etkileri, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 14(1):139-150.
- Sedik, D., Trueblood, M., Arnade, C., 1999. Corporate Farm Performance in Russia, 1991-1995 An Efficiency Analysis, Journal of Comparative Economics, 27(3):514-533.
- Shagaida, N., 2007. Agricultural Land Market in Russia and Large Corporate Farms, The EAAE Seminar, No:102, Superlarge Farming Companies, Emergence and Possible Impacts, May 17-18, 2007, Moscow, Russia.
- Soydemir, S., 2000. Türk Tarımı ve Menkul Kıymetleştirme; Mülkiye, 24(224):103-109.
- Soydemir, S., 2004. Türk Tarımı ve Şirketleşme, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, 19(215):28-38.
- Tatlıdil, H., 1996. Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz., Engin Yayınları, Ankara.
- Uysal, H., 2007. Ege Bölgesinde Dışsatıma Yönelik Sofralık Üzüm Üretim ve Pazarlama Olanaklarının Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Uzun, V., 2005. Large and Small Business in Russian Agriculture: Adaptation to Market, Comparative Economic Studies, 47(1):85-100.
- Welsh, R., 1998. The Important of Ownership Arrangements in U.S. Agriculture, Rural Sociology, 63(2):199-213.
- Welsh, R., Lyson, T.A., 2001. Anti-Corporate Farming Laws, the "Goldschmidt Hypothesis" and Rural Community Welfare, www.i300.org/anti_corp_farming.htm, Erişim: Kasım 2007.
- Welsh, R., Carpentier, L. C., Hubbell, B., 2001. On the Effectiveness of State Anti-Corporate Farming Laws in the United States, Food Policy, 20(5):543-548.